

Beleg van den Bosch 2008

Meer consensus, maar de problemen zijn nog even groot

In 2007 organiseerde het vakblad Fieldmanager voor de eerste keer een kunstgrasforum. Een bijna beroemd geworden discussie, die de geschiedenis in is gegaan onder de naam Beleg van den Bosch. Ook dit jaar leek het ons de moeite waard dit forum weer te organiseren. Enerzijds om te peilen in de markt waar de pijnpunten liggen, anderzijds om te dienen als input voor het tweede kunstgrascongres: Help, ik krijg een kunstgrasveld. Op een zonnige dag kwamen daarom 14 vertegenwoordigers van de Nederlandse kunstgrasbranche bij elkaar -13 mannen en één vrouw- om te discussiëren en van gedachten te wisselen.

Auteur: Hein van Iersel

Op het gebied van kunstgras is 2008 een vruchtbaar jaar. De groei heeft zich doorgezet. Circa 150 nieuwe velden vorig jaar en minimaal 200 nieuwe kunstgras voetbalvelden in 2008. Ook op het gebied van normering van kunstgras voetbalvelden heeft de markt een belangrijke stap voorwaarts gemaakt. De Plusnorm is op het moment dat ik dit opschrijf weliswaar nog niet officieel geïntroduceerd, maar wordt in de praktijk wel meer en meer toegepast. De laatste belangrijke aardverschuiving wordt gevormd door het laatste Intron-rapport, dat heeft aangekondigd dat SBR-rubber milieutechnisch veilig is. Vooral deze laatste ontwikkeling heeft de prioriteiten van opdrachtgevers op een aantal punten stevig door elkaar geschud. De meerwaarde van TPE-achtige infill-materialen wordt door veel opdrachtgevers niet langer meer gezien als voldoende rechtvaardiging voor de veel hogere aanschafprijzen. Volgens advocaat Anja van den Borne is dit niet klip en klaar. Nog steeds heb je als opdrachtgever en als aannemer rekening te houden met de mogelijkheid van claims achteraf. Van den Borne doelt hierbij op de zorgplicht die zowel de opdrachtgever als de aannemer heeft. Je kunt achteraf geconfronteerd worden met claims als

blijkt dat je bepaalde risico's hebt verzwegen. Van den Borne maakt in dit verband een vergelijking met asbest, waarvan jaren is beweerd dat de risico's wel meevielen. Van Den Borne "Dit geldt overigens voor alle materialen die je toepast en niet alleen voor infill materialen." De aanwezigen lijken niet onder de indruk van de argumenten van Van den Borne en wijzen op de twee duimdikke rapporten van Intron. Gosewin Bos van Oranjewoud voegt daar nog aan toe dat de aannemer vaak niet verantwoordelijk is voor die keuze. De opdrachtgever schrijft de keuze voor het infill-materiaal in vele gevallen dwingend voor. Paul van Berkel van Van Kessel: "En waar houdt het op? Ook van de alternatieve infill-materialen weten we nog lang niet alles." Peter Schijf: "Je kunt over infill heel lang discussiëren, maar de uiteindelijke keuze is allang in het voortraject gemaakt door de opdrachtgever, wel of niet in overleg met de bestekschrijver. Wij mogen en kunnen alleen aanbieden wat is voorgeschreven, 'TPE' of 'SBR'. Uitzonderingen daar gelaten. Gosewin Bos: "Iedereen hier aan tafel is in staat om zowel TPE als SBR te bouwen, maar de opdrachtgever kiest en schrijft voor." Patrick Balemans van Grontmij: "Het is daarbij

Lijst aanwezigen "Beleg van Den Bosch 2008"

- Sander Akkerman (Procensus)
- Erik van Swinderen (ISA Sport)
- Peter Telgenkamp (Lankhorst)
- Cees van der Poel (AA Sport Systems)
- Friso van den Berg (Edel Grass)
- Gosewin Bos (Oranjewoud)
- Anja van den Borne (Holland van Gijzen)
- Gijs Peters (Desso Sports Systems bv)
- Peter Kosterman (INTRON)
- Peter Schijf (GreenFields)
- Patrick Balemans (Grontmij)
- Paul van Berkel (Van Kessel)
- Herwin Pauwels (Heijmans Sport en Groen)
- Hennie van Dijk (Filcom)

Hennie van Dijk: "Ik zou als gemeente altijd een vinger in de pap willen hebben. Je praat toch over gemeenschapsgeld."

Erik van Swinderen: "Grootste deel van de velden uit 2007 is gewoon goedgekeurd."

Peter Kosterman: "Uit het laatste INTRON-rapport blijkt dat SBR-rubber bij de huidige onderbouwhoogten een milieuhygiënisch veilig infill materiaal is."

belangrijk dat wij als bouwers de opdrachtgevers goed voorlichten over de voor- en nadelen van TPE en SBR en de opdrachtgevers ook wijzen op de zorgplicht. Ook de geur van SBR-rubber wordt door omwonenden wel als hinderlijk ervaren."

Poespas

Een bekend frustratiepunt bij bestekken is de vraag of een bestek technisch omschrijvend dan wel functioneel omschrijvend van karakter moet zijn. Ofwel, beschrijft een bestek het aantal steken of vezeldikte, of geeft het alleen een opsomming van functionele sporttechnische karakteriseringsen? In een ideale wereld zouden alleen functionele eisen in een bestek worden opgenomen. Dit zou ook in de geest van de wet zijn. Omdat bestekschrijvers hiermee onvoldoende zekerheid hebben dat zij de mat krijgen die zij wensen, worden in het bestek eisen opgenomen die op het eerste gezicht ridicul aandoen.

Van den Borne omschrijft de problemen die samenhangen met conflicten rondom aanbesteden: "Gunningscriteria dienen objectief te zijn. Waar aannemers vaak tegen ageren, is dat gunningscriteria op twee verschillende manieren uit te leggen zijn. Mijns inziens is het terecht dat daar dan tegen geprotesteerd wordt." Van den Borne: "Als een gunningscriterium niet objectief te omschrijven is, dan is het poespas. Anderzijds zie je dat opdrachtgever en opdrachtnemers daar altijd anders over denken. Wat voor de een objectief is, is voor de ander subjectief." De discussie ontstaat in de zaal over wat dan wel en niet moet worden opgenomen in een bestek. De conclusie is dat voor de ene opdrachtgever het zeer werkbaar is om alleen de functionele eisen te vermelden, de ander opteert voor een zeer uitgebreid bestek en neemt het risico op fouten voor lief.

Gosewin Bos: "Laten we alsjeblieft niet denken dat alle problemen met de introductie van de Plusnorm uit de wereld zijn. Straks zijn er weer zestig systemen die aan de Plusnorm voldoen en dan ben je feitelijk weer terug bij af. Want dan is het voor opdrachtgevers opnieuw onmogelijk om een keuze te maken." Bos omschrijft het dilemma van de gemiddelde opdrachtgever. Enerzijds wil deze gewoon een systeem dat aan de norm voldoet en anderzijds wil hij keuzemogelijkheden hebben. Akkerman van Procensus is het daarmee niet eens. "Dat zou betekenen dat alles wat binnen de norm presteert dezelfde kwaliteit zou hebben. Dat klopt niet." Van Swinderen van ISA onderschrijft dit: "Een norm geeft een bepaalde bandbreedte aan, waaraan een constructie moet voldoen. Binnen die norm kan een opdrachtgever zijn eigen specificatie opstellen." Friso van den Berg "Inderdaad zullen er straks

Paul van Berkel: De gemeentes die periodieke keuringen geregeld hebben, zijn op de vingers van een hand te tellen.

veel systemen aan de Plusnorm voldoen. Maar blijven deze systemen dat op termijn ook? Om de Plusnorm transparant en controleerbaar te maken kan ik mij voorstellen dat de KNVB, net zoals de FIFA een d.m.v. een soort van APK keuring een "black list" opstelt, waarin systemen worden aangegeven die op termijn niet voldoen aan de eisen die worden gesteld aan de KNVB Plusnorm. Hierdoor wordt het kaft van het koren geschei-

den. Gevolg is dat de keuze voor de opdrachtgever uiteindelijk makkelijker wordt."

Er bestaat volgens Bos een spanningsveld tussen keuzemogelijkheden en het aanbestedingsbeleid. Als er geen aanbestedingsbeleid zou zijn, zou je als opdrachtgever gewoon zeggen: "Ik vind jouw en jouw product mooi. Maak maar een prijs en de goedkoopste wint."

Gosewin Bos: Uit goed bio-mechanisch onderzoek zou wel kunnen komen dat een voetballer prima kan spelen op veld met 45 procent schokabsorptie.

De discussie verplaatst zich naar het onderwerp "de economisch meest voordelige aanbidding" tegenover de laagste inschrijving zonder meer. Het probleem is dat de "economisch meest voordelige" aanbidding objectief moeilijk vast is te stellen. Van den Berg oppert nog even: "Je kunt toch vragen in een bestek om een aantal referentieprojecten waarvan de prestaties op langere termijn (sporttechnische eigenschappen) bekend zijn." Maar al gauw blijkt hoe ingewikkeld zoiets dergelijks is. Vooral door de snelle ontwikkeling van kunstgrasystemen. Paul van Berkel: "Als ik met een nieuwe mat kom, weet ik bijna zeker

Kunstgrasvelden zijn zulke kostbare aanbestedingen voor een gemeente.

dat deze na drie maanden al weer ingehaald wordt door een beter systeem."

Cees van der Poel, uitvoerder bij AA Sports, geeft nog een extra argument: "Laten we eerlijk zijn, als ik nu met een nieuw systeem kom, dan weet ik toch niet hoe dat systeem over drie jaar presteert." Van den Borne geeft aan dat in bestekken ook vaak bewust een subjectief aspect wordt binnengehaald. Om bijvoorbeeld de factor spelplezier te bepalen. Bos van Oranjewoud heeft daar geen hoge pet van op: "Ik weet precies hoe dat gaat. Een commissie wijze mannen en vrouwen bezoekt een aantal velden en beoordeelt die vervolgens. Dat is allerminst objectief, omdat een veld op een mooi complex dan onbewust een hogere notering zal krijgen dan een veld op een verouderd, misschien wat minder mooi complex."

Onderhands

Kunstgrasvelden zijn zulke kostbare aanbestedingen voor een gemeente dat officieel altijd een aanbestedingsprocedure gevolgd zou moeten worden. Misschien niet persé Europees, maar in elk geval aanbesteden. Patrick Balemans van Grontmij: "Gemeentelijk aanbestedingsbeleid leidt in veel gevallen tot hogere kosten als gevolg van een soms bureaucratische procedure. Het beleid is vaak gebaseerd op wantrouwen en in toenemende mate legt de opdrachtgever alle aansprakelijkheid bij de aannemer. Door het opstellen van zeer veel eisen en op verschillende

manieren uit te leggen gunningscriteria wordt marktwerking juist uitgesloten, worden persoonlijke voorkeuren van personen mogelijk gemaakt en wordt juridisering in de hand gewerkt. Ons inziens wordt dit bewezen door het toenemend aantal rechtszaken en arbitrages." Her en der blijken er toch nog gemeentes te zijn die weggelaten met onderhands aanbieden. Paul van Berkel: "Onder bepaalde omstandigheden lukt dat nog wel. Bijvoorbeeld als er veel druk ligt op de realisatie. Heel belangrijk daarbij is dat je voldoende support krijgt van de politiek." Een andere manier om onder aanbesteden uit te komen, is de complete verantwoording bij de vereniging of een op te richten stichting leggen. Op dat moment is openbaar aanbesteden niet meer nodig. Dit kan op voorwaarde dat je je als gemeente compleet afzijdig houdt van de inkoop, aanleg en exploitatie. Van den Borne: "Dat is niet

makkelijk. De rechter oordeelt al heel snel dat de gemeente zich bemoeit bij de aanleg."

Gosewin Bos vult aan: "Alleen de bepaling dat de gemeente zich garant stelt voor nieuwe aanleg nadat het veld is vervangen is voldoende om een dergelijk constructie te laten mislukken."

Hennie van Dijk: "Ik kan me ook geen fatsoenlijke gemeente voorstellen die zo te werk gaat." Gijs Peters van Desso is het daar niet mee eens en wijst op de hockeypraktijk waarbij uitvoering door de club eerder regel dan uitzondering is. Peters: "In hockey doet de vereniging het bijna altijd zelf en doorgaans gaat dat gewoon goed. Vaak zelfs beter dan wanneer een gemeente het doet." Hennie van Dijk: "Kan wel zo zijn, maar ik zou als gemeente toch een vinger in de pap willen hebben. Je praat toch over gemeenschapsgeld."

"Een norm geeft een bepaalde bandbreedte aan, waarbinnen een opdrachtgever zijn eigen specificaties kan opstellen"

Ervaring

De discussie lijkt zich te richten op kennis bij de opdrachtgever over bespeelbaarheid en kwaliteiten van de verschillende constructies. Bij hockey lijkt dat wel snor te zitten, omdat die markt veel meer is uitgekristalliseerd. In de zich sterk ontwikkelende markt van kunstgrasvoetbal is dat nog lang niet het geval. Gijs Peters: "Over een paar jaar is dat veel beter, omdat mensen dan op veel verschillende velden gespeeld hebben."

Cees van Der Poel: Ook een veld dat ronduit slecht is scoort bij de gebruikers nog een forse voldoende.

Herwin Pauwels van Heijmans Sport & Groen vraagt zich of de gemiddelde gebruiker wel beseft heeft van wat een slecht veld is. Dit zou mede komen doordat er weinig vergelijkingsmateriaal voorhanden is. Ook Cees van Der Poel is het daarmee eens: "Zelfs een veld dat ronduit slecht is en aan geen enkel norm voldoet, scoort bij de gebruikers nog een forse voldoende." Paul van Berkel: "Ik vind het onzinnig om te praten over slechte velden. Het gaat hier om velden die gewoon zijn goedgekeurd en volgens de normen van toen een voldoende scoorden. Die zijn nu wellicht technisch achterhaald, maar zeker niet slecht."

Iemand oppert nog de suggestie dat gebruikers een veld niet vergelijken met andere kunstgrasvelden, maar een compleet kaalgespeeld trainingsveld met misschien nog maar 30 procent schokabsorptie. Patrick Baleman ziet dat anders:

"Gebruikers kunnen over een aantal jaar over duidelijk betere velden beschikken en dat komt mede door de Plusnorm".

De vraag richt zich op het feit of over een aantal jaren de normen weer opnieuw bijgesteld moeten worden. Volgens Telgenkamp van Lankhorst zou dat moeten gebeuren, maar een aantal forumdeelnemers is het hier niet mee eens. Peter Schijf: "De vraag is ook of je dat moet willen. We zitten nu op minimaal 55 procent energierestitutie. Moet dat nog hoger? Ik denk het niet." Gosewin Bos: "Dat we de normen nu op 55 procent schokabsorptie gezet hebben, is ook voor een deel politiek. Uit goed bio-mechanisch onderzoek zou wel eens als verrassend resultaat kunnen komen dat een voetballer prima kan spelen op een veld met 45 procent schokabsorptie." De huidige Plusnorm heeft als doel het scheppen van een grotere marge voor een acceptabele

Gijs Peters: "Onderhoud heeft niet het doel om de prestaties van kunstgras te verhogen, maar om het veld schoon en open te houden en daarmee de levensduur te garanderen."

kwaliteit. In de oude standaardnorm scoorden de mindere velden na korte tijd al onder de normen, door de onvermijdelijke teruggang in prestaties. Door de Plusnorm hoger in te zetten zorg je voor extra ruimte, zodat je constructie langer acceptabel zal presteren. Erik van Swinderen: "Je weet dat er een terugval komt, dus je begint gewoon hoger." Extra winst is nog wel te halen in het periodiek herkeuren van constructies. Op

dit moment is het zo, dat een veld voor drie jaar wordt goedgekeurd door ISA of door Intron. Na verloop van die drie jaar wordt er geen actie ondernomen om het veld te herkeuren.

Spelers hebben minder besef van wat een slecht veld is

Mythe

In de markt doet een hardnekkig gerucht de ronde dat een zeer hoog percentage velden dat in 2007 is aangelegd niet is goedgekeurd. Volgens Erik van Swinderen valt dat alles mee. Voor 2007 gaat het om een zeer klein percentage, hoogstens een paar velden. Het gerucht is waarschijnlijk in de wereld gekomen doordat het vaak lang duurt voordat velden zijn goedgekeurd. Dat heeft echter minder te maken met gebrekkige kwaliteit, maar veel meer met topdrukte bij alle bedrijven en keuringsinstanties en soms ook met schoonheidsfoutjes in de afwerking van velden.

Een hot issue in 2007 was de slechte planning en het probleem dat al het werk in luttele weken gerealiseerd moest worden. Grootste boosdoeners waren wat dat betreft de gemeentes, die in hun aanbestedingsprocedures en planning te weinig rekening hielden met de belangen en mogelijkheden van de bouwers. Volgens Friso van den Berg van Edel Grass is dat probleem weliswaar niet opgelost, maar wel duidelijk verbeterd. Een aantal aanwezigen bevestigt deze constatering, maar tegelijk wordt aangegeven dat er nog veel winst te halen is.

Onderhoud

Ook over onderhoud bestaan de nodige mythes. Gijs Peters van Desso: "Onderhoud heeft niet als doel om de prestaties van kunstgras te verhogen, maar om het veld schoon en open te houden en daarmee de levensduur te garanderen." Friso van den Berg: "Hier ben ik mee eens. Je zorgt er met gericht onderhoud voor dat de onderlaag niet compacteert en dat de prestaties dus op niveau blijven."

Erik van Swinderen: "Je weet dat de prestaties van een veld teruglopen. Zeker de velden van een aantal jaren geleden presteren relatief slecht. Het zal een uitdaging voor de industrie worden om velden te ontwikkelen die met minder onderhoud

Anja van den Borne: "Gunningscriteria dienen objectief te zijn, nu zijn ze vaka op twee manieren uit te leggen."

toch goed presteren gedurende een aantal jaren. Met name het laatste jaar hebben we hierin grotere vooruitgang geboekt. Het moet dan mogelijk zijn om een veld dat vijf jaar gebruik achter de rug heeft met relatief weinig onderhoud toch aan de normen te laten voldoen."

Als gespreksleider probeer ik wat knuppels in het hoenderhok te gooien met de stelling dat de industrie eigenlijk maar amper weet wat onderhoud doet aan een veld en dat het praktisch onmogelijk is een bestaand veld dat onder de normen presteert weer op niveau te brengen. Friso van den Berg: "Een aantal jaren geleden werd onderhoud gebruikt om de velden sporttechnisch gezien weer op peil te brengen. Met de huidige manier van bouwen waarbij we sporttechnische eigenschappen uit de onderbouw halen, zijn de prestaties van kunstgrasvoetbalvelden niet meer volledig afhankelijk van onderhoud. Onderhoud krijgt door deze ontwikkeling een andere functie. Onderhoudswerkzaamheden hebben hierdoor alleen nog invloed op de balrol, slidinggedrag en het op peil houden van het infill-materiaal."

Peter Schijf: "Dit moet je niet opschrijven, maar we weten toch allemaal hoe we in de beginjaren

noodgedwongen omgingen met de 'rubberbakken' van toen. We moesten toen extra rubber instrooien om aan de norm te voldoen, terwijl de spelers dat niet aantrekkelijk vonden. Dit is nu gelukkig niet meer aan de orde, gezien de ontwikkeling van nieuwe systemen, gecombineerd met een 'vrije poolhoogte van 2 cm'. Gelukkig voor Schijf begint iedereen bevestigend te knikken.

Volgens Van Berkel zou op gebied van onderhoud nog een wereld te winnen zijn. Al is het alleen maar door het instellen van periodieke keuringen door de aannemer. Van Berkel: "De gemeente Tilburg stelt als dwingende eis in haar bestekken dat je periodiek velden herkeurt en daar een rapport van opstelt. Als bedrijf doen wij dat overigens ook uit eigen beweging. Wij bekijken de velden die we hebben aangelegd en rapporteren aan de klant wanneer naar ons idee het onderhoud achterblijft. Dat advies kan in hele kleine dingen zitten. Een sluis voor brommers, meer papierbakken. De klanten mogen van ons verwachten dat we met hen meedenken." Volgens Van Berkel zou dat algemene praktijk moeten worden: "De gemeentes die dat geregeld hebben, zijn op de vingers van een hand te tellen."